

Перехрестя двох дат

Багатодонний талісман Тарковського

Ольга КЛЕЙМЕНОВА

Пролог-ретропогляд

90-річчя Миколи Гринька 22 травня країна мала б відзначити відповідно до вагомості незабутнього актора. Відповідно до безмежної любові глядачів, яку ніхто неспроможний виміряти. Проте дата залишилася майже непоміченою. Хіба що Спілка кінематографістів України присвятила ювілею вечір. Подію не дуже рекламували, принаймні мільйонні шанувальники Гринька її в телефері не бачили.

Згадали – і це вже ніби тішить. Бо не факт, що згадають наступного року. Річ у тім, що цієї весни був офіційний, паспортний день народження актора, зафіксований енциклопедіями. А реальний (про який, до слова, мало хто знає взагалі) – попереду, 30 квітня 2011-го.

Неуважність – типовий прояв тотального ігнорування Україною уславлених співвітчизників за їхнього життя і після. Тому й за славою наші люди нерідко мандрують в інші землі. До речі, в молодості Микола Гринько (родом із Херсона, а потім актор Запорізької драми) мріяв про самореалізацію саме у Києві. Натомість запрошення від режисерів та лаври йому частіше діставалися, як зазвичай ведеться, у Москві. Там його талант ефективно використовували, на відміну від української кіностудії Довженка, до якої актор був приписаний. Доробок Гринька такий ємний, що інформджерела, не боючись помилки, називають різну кількість фільмів з його участю. У потоці версій найчастіше трапляється цифра 180(!).

Остеронь, але не нижче!

Краплина реабілітації за загальну неуважність – ці рядки, спровоковані також іншою круглою датою. 30 років тому Андрій Тарковський зняв «Сталкера» за мотивами повісті Стругацьких «Пікнік на узбіччі». Одну з ключових фігур фільму, Професора, створив Микола Гринько, якого вважали талісманом Тарковського.

І рік навіть не в тім, що український актор нагадував режисерові власного батька. Андрій Арсенійович першим роздивився багатодонність у цьому зовні стриманому, толерантному, майже двометровому лицедії, наділеному вродженою аристократичністю. Ту саме багато-

донність, що її потребували фільми Тарковського. Й ту, що була притаманна власне Тарковському.

Ось Гринько – теплий, земний, з хитрувато-добрими примруженими очима. Цілком позитивний... І це лише поверховий шар сприйняття особистості. (Ніхто ж не рахує, як часто таланти потерпають від неадекватності сприйняття...) Насправді він був космічний. І характери йому підкорялися неоднозначні, різнострунні.

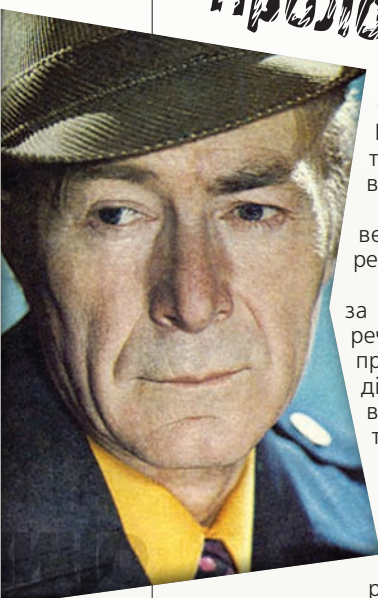
Тепер будь-які образи Миколи Гринька вважалися б надреальними, адже вони – опозиція всім одразу природженим убивцям, мутантам, володарям темряви. Його персонажі – виклик з минулого безглузді чорнусі, тиражовані та культивовані нині кіноіндустрією. Якби Микола Гринько дожив до сьогодення, йому не знайшлося б місця також і серед позитивних героїв: горців, людей-павуків, бетменів. Адже їхній сурогатний, схематизований світ – не його світ.

За колосальної затребуваності Микола Григорович завжди стояв остеронь від ходульних пророків,

призначених владою корифеїв, небожителів акторського цеху. Був народним не лише за званням, а й за суттю. Ця локація (остеронь, але не нижче!) й на екрані не давала йому змоги заховатися навіть в епізоді. У будь-якій іпостасі Гринько залишався таємним лідером.

Дуже скорочена фільмографія

«Тарас Шевченко» (1951), «Мир тому, хто входить» (1961), «Іванове дитинство» (1962), «Загибель ескадри» (1965), «Війна і мир» (1967), «Андрій Рубльов» (1966), «Сюжет для невеликого оповідання» (1969), «Солярис» (1972), «Автомобіль, скрипка і собака Клякса» (1974), «Пригоди Буратіно» (1975), «Атати, йшли солдати», «Двадцять днів без війни» (1976), «Пригоди Електроніка» (1979), «Сталкер» (1980), «Миргород та його мешканці» (1983), «Мільйон у шлюбному кошику» (1986), «Генеральна репетиція» (1989).

Андрей Тарковский

Мародери за фікцією

Це приховане лідерство Миколи Григоровича, можливо, одна з причин потрапляння до блискучої акторської трійки «Сталкера». Пригадаймо: окрім Гринька, картина тримається на ще двох китах – Олександрі Кайдановському та Анатолії Солоніцині. Усі вони – «фірмові» артисти Тарковського. Режисер переміщав їх з фільму у фільм. Зокрема, Гринько відзначився, здається, у всіх неінтегрованих стрічках Андрія Арсенійовича.

Теоретик кіно Фрейліх намагався колись пролити світло на таку відданість Майстра: «Чому режисер знімає тих самих акторів? Відповіді на це запитання – отже, сказати про природу бачення ним життя, про його стиль. Тарковський, обираючи акторів на роль, спирається на їхню духовну типажність, з картини у картину його цікавлять схожі ситуації та ті самі проблеми, а тому він спирається на постійні величини не лише у зображенні людини, а й середовища».

Тож три різновекторні персонажі (Професор, Письменник, Сталкер) вирушають на полювання за ілюзією: шукають у моторошній Зоні кімнату, де справджуються мрії. Із Зони, створеної чи то від падіння метеориту, чи то внаслідок глобальної катастрофи, немає вороття.

Професор-Гринько, певне, – один із тих, хто придумує ракети і бомби, а отже, відповідає за життя на Землі. Тож і примітивне тлумачення фільму часто зводилося до звинувачення технічного прогресу в екологічних виразах планети. На додаток за шість років після зйомок Чорнобиль змусив багатьох приклеїти до фільму «Сталкер» епітет «пророчий»... Мабуть, за наших днів опус Стругацьких перетворили б на гумовий серіал, позбавлений натяків на інтелектуальність, проте роззяцькований спецефектами.

1980-ті – час нескінченних диспутів та мудрувань... Трійко мародерів за фікцією – візуальні образи, які не полишали глядача у спокої після сеансу, не давали заснути. Тому ночі «сталкерської» доби витрачалися на копірвання в сутностях екранного творіння, на дебати про індивідуальні моральні кодекси, віру, відрив від основ, корисливість, душевну смерть, маргінальні ситуації тощо. Зрештою, саме ці теми і категорії понад усе цікавили Тарковського. Після виснажливого «Сталкера» (він його ще й перезнімав) режисер казав: «У мене пристрасть – роздвоятися героїв у момент їхньої кризи, душевного перелому. Але наприкінці бачити людину, що перемогла, або принаймні не зломлену. Незважаючи на кризу».

Зона-молох виконувала функцію безжалісного детектора брехні, перевіряла на марнославство. Спонукала до запитань: чи

ущербні оди-ночки? Чи можна бути вільним на самоті? Професор-Гринько бажав зруйнувати Зону. Проте не знав, що ніхто не витримує її іспиту.

Й не лише у картині. Актори-ходоки у Зону разом з Тарковським невдовзі один за одним пішли з життя. Микола Гринько завершив земний шлях у квітні 1989-го.

Замість епілогу

Про 180-літнього Миколу Гринька можна було б написати сотні сторінок у різних жанрах. Об'єктом, приміром, окремої монографії стали б усі фільми Тарковського, в яких задіяний актор. Довелося б присвятити чимало розробок іншим численним стрічками Гринька. Обов'язково з'явилася б есе «Чехов і Гринько», де актора роздивлялися б як альтер его письменника. Цікавою була б книжка спогадів про шалену популярність кіногероїв Миколи Григоровича у дитячому кіно: найпомітніші – «Пригоди Буратіно» (папа Карло), «Пригоди Електроніка» (професор Громов). Врешті, є ще лав-сторі актора та його дружини Айше, які 30 років, день у день, жили одне для одного. Третя історія рідкісного щастя. Хіба не сценарій?

